

Ilja Budrajtskis, Enzo Traverso: Den globala postfascismen och kriget i Ukraina

[Ur [International Viewpoint](#), 21 maj 2023. Ursprungligen publicerad i [Posle](#), 18 maj 2023. Ilja Budrajtskis är en av ledarna för Fjärde internationalens ryska sektion, ”Vperjod” (”Framåt”), som 2011 deltog i grundandet av Ryska socialistiska rörelsen. Enzo Traverso är född i Italien och var tidigare adjunkt i Judiska studier vid Ecole des hautes études en sciences sociales i Paris, och undervisar för närvarande i politisk vetenskap vid Jules Verne-universitetet i Amiens. Tre av hans tidigare böcker har publicerats på engelska: *The Marxists and the Jewish Question* (1994), *The Jews and Germany* (1995) och *Understanding the Nazi genocide; Marxism after Auschwitz* (1999). Den sistnämnda finns på svenska: *Auschwitz, Marx och nittonhundratalet*, Stockholm: Röda Rummet, 2006.]

(Detta är första delen i serien ”Ovanlig fascism”, ett samtal mellan Ilja Budrajtskis och historikern Enzo Traverso om postfascismens globala uppsving, Putins Ryssland och kriget i Ukraina – *Posles* redaktionella kommentar.)

Ilja Budrajtskis: För några år sedan skrev du *Fascismens nya ansikten*,¹ där du definierade postfascismen som ett nytt hot som på samma gång liknar och skiljer sig från 1900-talets klassiska fascism. Som du beskriver den uppstår postfascismen ur den nyliberala kapitalismens helt nya jordmån, där arbetarrörelsen och alla former för social solidaritet har angripits. Du betonar att postfascismen växte fram ur postpolitiken, som en reaktion på teknokratiska regeringar som ignorerar den demokratiska legitimiteten. Samtidigt begränsar sig din analys i huvudsak till EU och USA, där fascismen är ett resultat av den liberala demokratin. Kan detta förhållningssätt utvidgas till omvandlingen av auktoritära regimer som den i Ryssland, speciellt efter inledningen av invasionen av Ukraina? I Ryssland framställde sig regimen under det första decenniet av sin existens i början av 2000-talet också som en teknokratisk postpolitisk regering. Den grundade sig på en massiv avpolitisering och brist på politiskt deltagande i det ryska samhället.

Enzo Traverso: Tja, det är viktigt att understryka att ”postfascism” är en okonventionell analytisk kategori. Det är inte ett vedertaget begrepp som liberalism, kommunism eller fascism. Det är snarare ett övergående fenomen som ännu inte har tagit form eller klart definierat sin natur. Den kan utvecklas åt olika håll. Men utgångspunkten för denna definition är att fascismen är historieöverskridande, att den överskrider 1930-talets historiskt utformade erfarenheter. Fascism är en kategori som kan vara användbar för att definiera politiska erfarenheter, maktsystem och regimer som uppstår efter mellankrigsperioden, perioden mellan de två världskrigen. Det är vanligt att tala om den latinamerikanska fascismen under 1960- och 1970-talens militärdiktaturer.

När vi talar om demokrati är det med detta sagt värt att notera, att även om Tyskland, Italien, USA och Argentina delar beteckningen liberal demokrati, så betyder det inte att deras institutionella system är desamma. Inte heller innebär det att de motsvarar Perikles’ demokrati i det antika Aten. Så fascism är ett samlingsbegrepp som antar en historieöverskridande dimension. Du har rätt när du säger att min bok om postfascismen i första hand koncentrerar sig på EU, USA och en del latinamerikanska länder. När jag skrev den hade Bolsonaro ännu inte kommit till makten i Brasilien.

1 Enzo Traverso, [The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right](#), London: Verso Books, 2019.

Men jag skrev också att postfascism kunde betraktas som en global kategori, som tendentiellt innefattar auktoritära politiska regimer som Putins Ryssland eller Bolsonaros Brasilien. Jag är inte säker på att denna kategori kan användas för att definiera Xi Jinpings Kina, helt enkelt därför att den regimen skapades av den kommunistiska revolutionen 1949 (jag tycker på liknande sätt att vi inte kan beskriva Stalins Ryssland som "fascistiskt"). Kategorin kanske kan användas för att skildra en del tendenser som formar Modis Indien eller Erdoğan's Turkiet och reser legitima farhågor. Men jag hävdar inte att min analys av Väst Europa ska utvidgas eller överföras till andra kontinenter och politiska system. Jag skulle snarare säga att den västeuropeiska postfascismen kan placeras i en global postfascistisk tendens, inklusive regimer med helt olika historiska banor och tidigare liv. Annars skulle det vara ett mycket problematiskt sätt att för femtioelfte gången skapa ett eurocentrerat paradigm om fascismen, vilket inte är min metod.

Men även efter dessa överväganden kvarstår frågan om hur postfascism ska definieras. Den globala postfascismen är en blandad grupp där vi kan hitta gemensamma drag och tendenser. De är nationalism, auktoritarism och en speciell tanke om "nationell pånyttfödelse". Inom denna konstellation kan dessa tendenser uppträda i olika kombinationer och i varierande grad. Putins Ryssland är till exempel mycket mer auktoritärt än Melonis Italien. I Italien har vi en regeringschef som stolt åberopar sitt eget och sitt lands fascistiska förflutna, men Italiens oliktankande blir inte censurerade eller satta i fängelse som i Ryssland. Inga italienare lämnar landet för att deras liv hotas i Italien. Det är en viktig kvalitativ skillnad. En annan relevant skillnad är förhållandet till våld. Vi talar om Ryssland som är ett land som är indraget i ett krig. Det våld som dessa olika postfascistiska regimer uppvisar går inte att jämföra.

Det finns en hel del relevanta skillnader som särskiljer alla dessa former av postfascism från den klassiska fascismen. Deras ideologier och sätt att mobilisera massorna är inte desamma... Den utopiska dimension som kännetecknar den klassiska fascismen är till exempel helt frånvarande i den nuvarande fascismen, som är mycket konservativ. Vi skulle kunna nämna andra motsättningar.

Ilja: Jag skulle vilja gå igenom dessa postfascismens kännetecken. Om jag förstår dig rätt, efter att ha läst boken och en del av dina intervjuer, betonar du att postfascismen uppstod ur demokratins kris. Inte demokrati som normativt begrepp utan närmare bestämt den parlamentariska politiken. Skillnaden mellan klassisk fascism och postfascism är att den sistnämnda inte ifrågasätter demokratin. Den klassiska fascismen hade till uppgift att störta demokratin. Postfascismen försöker fortfarande använda parlamentariska mekanismer. Omvandlingen till en öppet fascistisk diktatur ska ske genom lagliga institutioner. Jag är speciellt intresserad av denna övergång. Du skriver också i din bok att postfascismen kan förstås som ett skede i den nya beskaffenhet som politiska regimer med auktoritära eller diktatoriska drag har. Hur tror du denna övergång skiljer sig åt i olika regioner? Jag menar att de fascistiska tendenserna i Ryssland utvecklas uppifrån. Redan för 20 år sedan fanns det beståndsdelar till en auktoritär regim på plats, och sedan dess har Ryssland omvandlats till någon sorts fascistisk diktatur.

Enzo: En enkel historisk granskning visar att många auktoritära regimer med fascistiska drag har uppstått utan massrörelser, och infördes med en militärkupp, exempelvis Francos regim i Spanien eller latinamerikanska regimer på 1960- och 1970-talen. De stöddes inte av massrörelser till skillnad från de vedertagna exemplen med det fascistiska Italien och nazistiska Tyskland. Både Mussolini och Hitler utsågs till makten av kungen (den italienska monarkin) respektive presidenten (Weimar-

republiken), i enlighet med deras konstitutionella ställning. Jag tror inte att vi kan skapa en definitiv eller normgivande fascistisk modell. Det är en stor kategori som innefattar olika ideologier och maktformer.

En enorm skillnad som skiljer postfascismen från den klassiska fascismen är den oerhörda omvandling som har skett av den offentliga sfären. Vid tiden för den klassiska fascismen hade karismatiska ledare en nästan fysisk kontakt med sina anhängare. Fascistiska möten var ceremoniella ögonblick som hyllade den känslomässiga gemenskapen mellan ledaren och dennes lärjungar. Idag har detta band ersatts av media, som skapar en helt annan sorts karismatiskt ledarskap, både mer omfattande och genomgripande men också bräckligare. Icke desto mindre kan vi inte undvika frågan: vad innebär fascismen i det 21:a seklet? Alla observatörer ställs ständigt inför denna fråga: är Trump/Putin/Bolsonaro/Le Pen/Meloni/Orbán fascister? Bara att ställa frågan betyder att det för oss är omöjligt att analysera alla dessa ledare eller regimer utan att jämföra dem med den klassiska fascismen. Å ena sidan är de inte helt enkelt fascister, och å den andra kan de inte definieras utan att jämföras med fascismen. De är någonting mellan fascism och demokrati, de svänger mellan dessa två poler beroende på varierande omständigheter.

Det finns också en motsägelsefull dynamik. Den ryska nationalismen genomgår en radikaliserings som förstärker dessa postfascistiska tendenser. I Västeuropa är exemplet Italien uttryck för en motsatt tendens. Fram till nyligen var Georgia Meloni den enda politiska ledare som skamlöst åberopade sin fascistiska identitet i det italienska parlamentet. I detta skilde hon sig från yttersta högern på andra ställen i Europa, exempelvis Marine Le Pen, som tydligt övergav sin fars ideologiska och politiska modeller genom att byta namn på sin rörelse (och ersätta Front National med Rassemblement National). Marine Le Pen påstår att hon tror på demokratin, försäkrar att hon stöder den franska republikens institutioner, och så vidare, medan Meloni hyllade det som Mussolinis Italien utträttade. Den sistnämnda vann valet – tack vare ett gynnsamt valsystem och splittringen av mitten-vänstern – inte på grund av sina ideologiska referenser utan snarare för att hon verkade vara den enda och mest konsekventa motståndaren till Mario Draghi, ledaren för en regeringskoalition som stöddes av EU.

Men efter att Meloni kom till makten för hon samma politik som sin företrädare och kritiserar inte längre EU-institutionerna. Som regeringschef firade hon årsdagen av Befrielsen, årsdagen för demokratins seger över fascismen som ägde rum den 25 april 1945. Meloni påminner mig om de paradoxala figurer i Tyskland på 1920-talet som kallades *Vernunftrepublikaner* ("förnuftsrepublikaner"). Efter att Wilhelms kejsardöme föll samman i slutet av 1918 hade de – med förnuftet – accepterat Weimarrepublikens demokratiska institutioner, men deras hjärtan slog fortfarande för kejsardömet. Italiens postfascister är ett liknande exempel, ett sekel senare. De vill inte införa en diktatur eller upplösa parlamentet, men känslomässigt och kulturellt sett är de fascister. Deras fascism kräver många anpassningar till ett förändrat historiskt sammanhang.

Vi har också fallet Trump. 2016 var han en oroväckande och förbryllande politisk nyskapelse. Under sitt presidentskap, och speciellt den 6 januari 2021, upplevde vi en kraftig politisk sväng som uppvisade en klart fascistisk dynamik. Idag är jag inte säker på att det republikanska partiet, som en gång var en av det amerikanska etablissemangets stöttepelare, längre kan definieras som en del av den amerikanska demokratin. Det är ett politiskt parti där mycket starka postfascistiska eller till och med nyfascistiska tendenser har blivit dominerade, ett politiskt parti som ifrågasätter rättsstaten och

demokratins mest grundläggande princip: maktskiften med hjälp av val.

Ilja: Jag antar att omvandlingen i riktning mot en auktoritär stat är mer komplicerad i länder där den politiska makten är begränsad på grund av oppositionella politiska rörelser eller olika statliga institutioner som begränsar presidentens eller premiärministerns makt. Medan de politiska institutionerna i Ryssland har förlorat alla källor till självständighet (inget parlament, inga domstolar, ingen verklig politisk opposition), och det inte finns några begränsningar för presidentens, den enda härskarens, handlingar. I länder som USA har presidenten många hinder för sitt självständiga beslutsfattande och fastställande av politiken, och presidentens beslut är inte helt avgörande.

Enzo: Jag håller med dig. Jag långtifrån skönmålar den liberala demokratin och marknadssamhället, men det är otvivelaktigt en skillnad mellan USA, där det har funnits demokrati i två och ett halvt sekel, och Ryssland, där den nästan aldrig har existerat. Vi behöver inte ta till Tocqueville för att förklara det. I Ryssland är demokratin arvet efter några få års Glasnost och Perestrojka under Sovjetunionens sista år, och en biprodukt av civilsamhällets motstånd mot den oligarkiska makt som skötte övergången till kapitalism för tre decennier sedan.

Men det finns en klyfta mellan den nya radikala högern och den klassiska fascismen som också ska beaktas: förhållandet mellan postfascismen och nyliberalismen, som du sa i början av vårt samtal. Min bok framkastar att en av nycklarna för att förstå den postfascistiska vågen i Västeuropa är dess motstånd mot nyliberalismen. Som fallet Meloni visar är det förstås ett mycket motsägelsefullt motstånd. De vinner val därför att de är mot nyliberalismen, men när de kommer till makten genomför de en nyliberal politik. Italien är ett bra exempel. Nyliberalismen förkroppsligas i Västeuropa av EU, EU-kommissionen, Europeiska centralbanken, etc. Dessa institutioner är betrodda samtalspartners för finanseliterna, som (också?) kan få till en kompromiss med Marine Le Pen, Giorgia Meloni eller Victor Orbán, utan att helt och hållet lita på dem. Emmanuel Macron, Mario Draghi och Mark Rutte är mycket mer tillförlitliga och betrodda ledare.

I USA är en av nycklarna för att förstå valet av Trump 2016 att han var mot etablissemang. Hillary Clinton förkroppsligade etablissemang mycket mer än Trump, trots det uppenbara faktum att en mäktig del av den amerikanska kapitalismen stöder det Republikanska partiet. Icke desto mindre finns det tydliga spänningar – ibland motstånd – mellan Trump och nyliberalismens mest betydande element. Betänk de mycket dåliga relationerna mellan Trump och Kaliforniens multinationella företag, nya teknologier, osv. Det finns också en nästan ”metafysisk” eller grundläggande skillnad mellan nyliberalismen, som verkar via den globala marknaden, och postfascismen som är djupt nationalistisk. Postfascister kräver statliga ingripanden och protektionistiska tendenser som står i strid med finanskapitalismens logik.

Ilja: Min nästa fråga hänger ihop med det du just sa om den nyliberala omvandlingen av dagens kapitalism. I din bok nämner du att en av skillnaderna mellan postfascism och klassisk fascism är avsaknaden av ett projekt för framtiden. Medan den klassiska fascismen var ett moderniserande projekt med en vision om ett annat samhälle (mot varje frigörande socialistiskt perspektiv), har postfascismen inget sammanhängande projekt, bara ett nej. Det finns en tanke att vi måste återvända till något vackert förflutet utan någon vision om framtiden. Det finns ingen framtid, inga alternativ. Som Mark Fischer en gång påpekade härskar den kapitalistiska realismen. Ett annat särdrag är de postfascistiska ledarnas tidsmässiga erfarenheter. Folk som Putin och Trump är gamlingar. Den klassiska fascismen var till största delen en de ungas rörelse. Tror du att postfascismens brist på

framtid och dess bakåtblickande, nostalgiska element på något sätt hänger ihop med nyliberalernas avsaknad av åsikter om framtiden?

Enzo: Du pekar på några relevanta frågor. Den klassiska fascismen hade en kraftfullt utopisk sida. Den ville vara ett alternativ till både liberalism och kommunism, men strävade till och med mot att bli en ny civilisation, vilket hängde samman med en annorlunda syn på själva tillvaron. De startade mycket ambitiösa samhällsprojekt: myten om en ny människa, myten om det "tusenåriga riket" och så vidare. Denna utopiska sida hade sina rötter i kapitalismens djupa europeiska och internationella kris. Den sidan existerar inte idag eftersom kapitalismen i sin nyliberala form framstår som en oövervinnelig och oförstörbar struktur. Under mellankrigstiden fanns det ett alternativ till kapitalismen, som hade skapats av den ryska revolutionen, och kommunismen som ett utopiskt projekt lyckades mobilisera miljontals människor. Det är en enorm skillnad. Dagens postfascistiska strömningar är extremt konservativa. De vill rädda traditionella värderingar. De vill återvända till traditionella tankar om nationen, uppfattad som en kulturell, religiös och etniskt homogen grupp. De vill återställa de kristna värderingar på vilka Europas historia byggdes. De vill försvara nationella folkgrupper mot islams invasion, invandring, etc. De vill skydda den nationella suveräniteten mot globalismen. Det påminner inte om Nazitysklands fascistiska utopier, utan mycket mer om den tyska "kulturpessimismen", *Kulturpessimismus*, i slutet av 1800-talet.

Postfascismen är reaktionär, och som sådan är den en reaktion på nyliberalismen, som inte vill återgå till landsgränser och suveränitet. Den nyliberala historiska tidsmässighet är "nutid", inte reaktionär. Den utgår från en evig nutid som införlivar både det förflutna och framtiden: våra liv och samhället måste pågå i enlighet med en tidsmässighet som styrs av aktiebörsen, och de kan förstöras om de inte passar kapitalutvecklingens tvingande regler, men kapitalismens allmänna struktur är oföränderlig. Postfascismen är bara ett skenbart alternativ till nyliberalismen, precis på samma sätt som fascismen ofta framställde sig själv som "antikapitalistisk". Men skillnaden är att de härskande klasserna idag inte väljer det fascistiska låtsasalternativ. Deras institutioner är inte så instabila att de accepterar denna valmöjlighet.

Samma sak går att säga om dess expansionism. Den italienska fascismen ville erövra nya kolonier. Nazityskland ville erövra hela det kontinentala Europa. Dagens postfascism är ytterst främlingsfientlig och rasistisk, men dess främlingsfientlighet och rasism är defensiva. De säger: vi måste försvara oss mot det hot som förkroppsligas i "invasionen" av icke-vita och icke europeiska invandrare. Vi tänker inte erövra Etiopien, vi tänker skydda oss mot etiopisk invandring. Jämförelsen mellan Putins aggression mot Ukraina och fascisternas eller nazisternas erövringar i Europa funkar inte eftersom Putins expansion vill återskapa det ryska imperiet i Centraleuropa genom att på nytt införliva ett land som den ryska nationalismen alltid har sett som sitt eget livsviktiga område, ett område som kulturellt tillhör den ryska historien. Men om vi kan göra en kontrafaktisk jämförelse, så är det att den tyska invasionen av Polen i september 1939 skulle ha stoppats på två veckor och Wehrmacht hade tvingats ge upp tanken att ockupera Warszawa.

Ilja: Jag håller med om att Hitler var mycket mer framgångsrik än Putin.

Enzo: Expansionens karaktär är inte densamma. Den nazistiska aggressionen mot Polen var imperialistisk och expansionistisk, den ryska aggressionen mot Ukraina är revanschistisk och "defensiv", i synnerhet med tanke på att Kievs mål är att ansluta sig till NATO. Det finns också en del relevanta demografiska skillnader. På 1930-talet hade Nazityskland, liksom Ryssland idag, drabbats av stora

förluster av territorier och befolkning, men dess befolkning växte dramatiskt. Vad gäller Italien, så växte dess befolkning trots att en strukturell utvandring försvagade dess ekonomi. Om Putin idag förkroppsligar ett illusoriskt nationalistiskt svar på kollapsen 1990, så är det också på grund av att hans defensiva expansionism inte stöds av någon kraftfull demografisk dynamik. Ryssland är på tillbakagång och kämpar för att bevara sin status som supermakt. De har förstås en del fördelar: kärnvapen och så vidare. Men ekonomiskt och demografiskt är dess radikaliserade nationalism defensiv.

Men låt mig lägga till en sista synpunkt om nyliberalismen. Nyliberalismen är inte bara en viss ekonomisk politik: fri marknad, avreglering, global ekonomi. Det är också en antropologisk modell, ett sätt att hantera livet. Det är en filosofi och en livsstil som baseras på konkurrens, individualism och ett visst sätt att betrakta mänskliga relationer. På 2000-talet har detta antropologiska synsätt genomdrivits i världsskala. Det innebär att alla postfascistiska rörelser är rotade i denna antropologiska bakgrund. Det förklarar varför det finns så många betydande förändringar jämfört med den klassiska fascismen. För det första har vi starka postfascistiska rörelser som leds av kvinnor. Det var otänkbart på 1930-talet. För det andra måste dessa rörelser acceptera en viss individualism, individuella rättigheter och friheter. Deras islamofobi formuleras till exempel ibland som ett försvar av västvärderingar mot islamsk upplysningsfientlighet. Även om postfascismen är mot nyliberalismen så är den på detta sätt samtidigt rotad i dess samhällsstruktur.

Ilja: Du har nämnt att en av postfascismens primära känslor är den defensiva linjen. I Ryssland framställde faktiskt den officiella propagandan hela kriget som ett försvar, inte bara mot NATO utan också mot felaktiga värderingar, speciellt att hbtq- och genuspolitik nästlar sig in. I denna mening kan man säga att gränsen mellan internationell och inhemsk politik suddas ut i en sådan regim. Men vi kan också se att det nyliberala tänkande som du just har talat om dominerar alla förklaringar av den internationella situationen. Putin är i sina politiska fantasier givetvis mycket upptagen av Rysslands roll på det globala området. Ändå förklarar Putin och andra ryska ämbetsmän att de internationella relationerna är en sorts marknad där man har konkurrens, där samma modell av egenintressen avgör staters ståndpunkt, där den multipolära värld de talar för istället för det amerikanska herraväldet är en verkligt fri marknad mot ett monopol. De ser världen som USA:s monopol, som borde utmanas av en verkligt ärlig, rättvis konkurrens mellan flera starka spelare. Hur ser du på dessa förhållanden?

Enzo: Jag är inte skickad att besvara denna fråga på ett tillfredsställande sätt. Givetvis förtjänar Ukrainas envisa och beundransvärda motstånd mot Rysslands invasion stöd, både politiskt och militärt. Jag håller inte med de strömningar inom vänstern i väst som fördömer Rysslands aggression och samtidigt vägrar skicka vapen till Kiev. För mig är det en hycklande ståndpunkt. Ukrainas motstånd är ett nationellt befrielsekrig som är uppenbart mångfaldigt och olikartat. Precis som motståndsrörelserna i Europa under Andra världskriget innefattar det höger- och vänsterströmningar, nationalistiska och kosmopolitiska känslor, auktoritära och demokratiska tendenser. Mellan 1943 och 1945 samlade det italienska motståndet ett brett spektrum av krafter, från kommunister (den dominerande strömningen) till monarkister (en liten minoritet) och via socialdemokrater, liberaler och katoliker. I Frankrike inspirerades motståndet av två sidor – De Gaulle och kommunisterna – bredvid vilka också katoliker, trostkister, och en samling små (men mycket effektiva) organisationer av antifascistiska invandrare från Centraleuropa, Italien, Spanien, turkiska Armenien, etc.,

kämpade. Denna mångfald är oundviklig i en nationell motståndsrörelse.

Med detta sagt är jag ganska pessimistisk om konfliktens utgång. Om Putin vinner, vilket är osannolikt men inte omöjligt (speciellt om Kina blandar sig i på hans sida), så kommer det att få tragiska konsekvenser, inte bara för Ryssland och Ukraina utan också i internationell skala. Fascistiska och auktoritära tendenser kommer att stärkas i Ryssland, och postfascistiska tendenser i Europa och internationellt kommer också att stärkas. Å andra sidan kommer ett ryskt nederlag, vilket är önskvärt, inte bara att leda till att ett fritt och oberoende Ukraina säkerställs, utan också högst troligt att NATO och USA:s herravälde utvidgas, vilket är mycket mindre lockande.

Kriget i Ukraina skildras ofta som en härva av konflikter: en rysk invasion som är en oacceptabel aggression; ett självförsvarskrig av Ukraina som vill ha stöd; och en indirekt militär invasion av väst, som USA syftar att omvandla till en ombudsrig av NATO. För 10 år sedan var det inbördeskrig i Ukraina som skapade en del förutsättningar för den nuvarande konflikten. Det är en mycket komplicerad situation där vänstern behöver vara nyanserad. Vi måste kämpa mot Putin i Ryssland och mot den ryska invasionen i Ukraina, men i USA och EU-länderna kan vi inte stöda en utvidgning av NATO eller ökning av våra militärbudgetar.

Situationen är inte helt ny. Under Andra världskriget kämpade motståndsrörelserna och de allierades arméer tillsammans mot axelmakterna, men deras enhet var begränsad och de hade inte samma slutmål. Det blev uppenbart i Grekland, där sammanbrottet för den tyska ockupationen kastade in landet i ett inbördeskrig där den brittiska armén hjälpte till att slå ner det kommunistiska motståndet. Tito och Eisenhower kämpade gemensamt mot Hitler, men de hade inte samma mål. Idag befinner vi oss i denna virvel av motsägelsefulla tendenser: å ena sidan måste vi stöda det ukrainska motståndet liksom de oliktänkande rösterna i Ryssland, å den andra måste vi kunna säga att en nyliberal ordning inte är det enda alternativet till postfascismen. Vänstern borde kunna tala med de icke västliga länder som inte fördömer invasionen. Vänstern i väst borde visa att det går att kämpa mot den nyliberala samhällsordningen utan att vara vänner till Putin.

Ilja: Min sista fråga handlar om antifascism. Du skrev att antifascismen som tradition och åsikt har gått förlorad under senare år, och du anser att återupprättandet av den antifascistiska traditionen är det enda rätta svaret på fascismen uppsving. Men det innebär också att den antifascistiska traditionen måste uppfinnas på nytt, den kan inte vara samma rörelse som i mitten av 1900-talet. Det finns förstås flera problem med denna tradition. Exempelvis betecknade den ryska officiella propagandan också invasionen av Ukraina som antifascistisk (mot de ukrainska "nazisterna"). Tanken på antifascism nedvärderades givetvis från olika håll. Hur skulle detta nya uppfinnande av antifascismen se ut?

Enzo: Återigen är det svårt att besvara denna fråga. Jag framställde postfascismen som ett globalt fenomen, men jag är inte säker på att vi kan tala om en global antifascism. Det beror på ovissa omständigheter. Vi kan naturligtvis säga att fascismen är dålig överallt och hela tiden, men antifascismen behöver inte ha samma innebörd och politiska möjligheter överallt och hela tiden. Jag vet inte hur antifascism kan uppfattas idag i Ryssland, Indien eller Filippinerna. Olika länder har olika historisk bana, och antifascismen kan inte förstås och mobiliseras på samma sätt överallt. I Väst-europa betyder antifascism ett speciellt historiskt minne. I Italien, Frankrike, Tyskland, Spanien och Portugal, i länder som upplevde fascismen, med delade kollektiva minnen, är det omöjligt att försvara demokratin utan att åberopa ett antifascistiskt arv. I Indien, till exempel, är förhållandet

mellan kampen för självständighet och antifascism mycket mer komplicerat. Under Andra världskriget innebar antifascism att man åtminstone under ett tag skulle ge upp kampen för självständighet. I Ryssland tar Putin till demagogisk retorik genom att skildra invasionen av Ukraina som sista skedet i det Stora fosterländska kriget. Det är givetvis centralt för ryska demokrater och oliktankande att avmystifiera denna lögnaktiga propaganda och återupprätta antifascismens verkliga innebörd. I Ukraina är saker och ting mer komplicerade eftersom kampen mot det ryska förtrycket är äldre än antifascismen och inte alltid har varit antifascistisk. Den ukrainska nationalismens historia har ett fascistiskt och högerinriktat element som inte får glömmas bort. Samtidigt är minnet av antifascismen ett minne av det antinazistiska krig – lika storslaget och heroiskt som det var tragiskt – som ukrainarna utkämpade som en del av Sovjetunionen. Att vara antifascist betyder därför att åberopa en tradition som inte är enhetlig i Ukrainas historia. Det betyder att försvara en viss politisk identitet i en sammansatt motståndsrörelse. Saker och ting är otroligt komplicerade. I stort sett kan vi säga att antifascism betyder ett fritt och självständigt Ukraina, inte i motsättning till utan snarare i förbund med ett demokratiskt Ryssland. Tyvärr kommer inte det att ske imorgon.